

Brandsberg-Dahls arkitekter, Stavangers eldste arkitektkontor

Hild Sørby

Brandsberg-Dahls arkitekter fyller 75 år 2012. Som byens eldste arkitektkontor har det i høy grad vært med å forme Stavangers urbane utvikling. Marnburgs forretningsgård i Østervåg (1937), Telebygget i Kannikgata (1938),¹ Vesta-Hygieabygget i Klubbgata (1964), Torgterrassen ved Torget (1972), Politikammeret på Lagårdsveien (1996) og Hurtigbåtterminalen på Jorenholmen (2000), er blant kontorets mest sentrale bygninger. Kontoret har prosjektert en rekke ulike bygningstyper, fra eneboliger og boligblokker til hoteller, skoler, barnehager, sykehjem og kirker, men i nyere tid har firmaet mest av alt markert seg gjennom ruvende kontor- og forretningsbygg ved Lagårdsveien og på Forus, som Aibel (2006), hus for Skatteetaten (2007), Eni-Norge (2007), Gaz de France (2007), Sandnes Sparebank (2008), Statens hus (2010) og Statoil (2011). I denne artikkelen kan vi bare presentere et lite utvalg av den store bygningsmassen arkitektkontoret har prosjektert. Det er lagt vekt på å få med eksempler på ulike bygningstyper fra ulike epoker i firmaets utvikling. Samlet representerer disse en sentral del av Stavangers arkitekturhistorie.

Arkitekten fra Flekkefjord

Det var den 28 år gamle Sverre Brandsberg-Dahl (1909-1984) fra Flekkefjord som i 1937 grunnla firmaet. Han fulgte ikke den vanlige utdanningsveien for norske arkitekter. Etter å ha tatt artium på Kongsgård skole i Stavanger² og avtjent verneplikten som trompetist i Den Kgl. Garden, dro han i 1930 ikke til NTH i Trondheim, men til Thüringen i Øst-Tyskland. Her ble han student ved "Thüringischen Höheren Technischen Staatslehranstalt für Hoch- und Tiefbau zu Gotha", og utmerket seg som "ein ausnehmend talentierter Architekt mit künstlerisch und entwurfstechnisch hoch entwickelten Taktgefühl".³ Det kan ha vært flere grunner til dette utradisjonelle valget. Familien Brandsberg-Dahl var en sjeldent kulturelt interessert og kunstnerisk begavet familie, og hadde god kontakt med Tyskland. Avgjørende for Sverres valg var det nok at hans eldre søster Bergljot var gift med den anerkjente

Sverre Brandsberg-Dahl
Foto: BDA arkivet

På motstående side:

Stavangers første stormagasin Marnburg 1938, fasade mot Østervåg

Foto: Hans Henriksen (ca. 1938-40), Stavanger Byarkiv

tyske arkitekten Thilo Schoder (1888-1979), som hadde kontor i Gera. Schoder var en meget dyktig, særpreget arkitekt som i høy grad skulle påvirke Sverre. Han hadde utdannelse som kunsthåndverker fra Kunst- og håndverksskolen i Weimar under Henry van der Velde. En tid arbeidet han også som van der Veldes assistent. Schoder studerte et år hos Josef Hoffmann i Brussel, og var med på avslutningen av det senere så berømte Palais Stocklet. Hans tidlige arbeider hadde sterke innslag av art deco. Det kommer ikke minst til syne i de rikt artikulerede inngangene og trapperommene som ble hans særlige kjennetegn.

Schoders høyt begavete fjorten år eldre søster var operasangerinne, og holdt til i Wien i kretsen rundt Gustav Mahler, Richard Strauss og Bruno Walter. Hun bidro sterkt til brorens kulturelle utvikling. Gjennom henne traff han i Wien Bergljot Brandsberg-Dahl, som utdannet seg til sangerinne. De giftet seg 1928. Schoder tok avstand fra den gryende tyske nazismen, og meldte seg ikke inn i NSDAP. Dermed mistet han nesten alle sine oppdragsgivere i Gera, og måtte legge ned arkitektkontoret. Å søke ny karriere i Norge var eneste mulighet. Mot slutten av 1932 flyttet familien til Flekkefjord.⁴

Etter avsluttet utdannelse sommeren 1935 slo Sverre Brandsberg-Dahl seg ned i Flekkefjord, men mangel på oppdrag gjorde at han snart bosatte seg i Stavanger, der han hadde gode kontakter.⁵ Han planla å opprette kontor sammen med sin svoger Thilo Schoder, som etter å ha oppløst kontoret i Gera forgjeves hadde prøvd å få annet arbeid der.⁶ Men heller ikke i Norge fikk Schoder muligheter. Hans søknad om arbeidstillatelse ble avslått. Begrunnelsen fra Norske Arkitekters Landforbund var "at det ikke forelå noen faglig grunn til å øke antallet av praktiserende arkitekter i landet".⁷ Noe formelt samarbeid mellom Brandsberg-Dahl og Schoder ble det derfor ikke, men den erfarne arkitekten har uten tvil bidratt til å forme svogerens arkitektur i hans tidlige karriere. Vi må også tro det nære vennskapet mellom de to arkitektene ble styrket da Sverre i 1938 giftet seg med Christiane Elisabeth Zimmermann, som hadde sin oppvekst i Bremen.⁸

Brandsberg-Dahl og Thilo Schoder

Brandsberg-Dahls første store oppdrag var å prosjektere en sentral forretningsgård for Marnburg i Østervåg. Mange har undret seg over at Johan Marnburg kunne gi oppdraget til en 28 år gammel helt nyutdannet arkitekt

Stormmagasin Marnburg 1938, fasade mot Jorenholmskaien

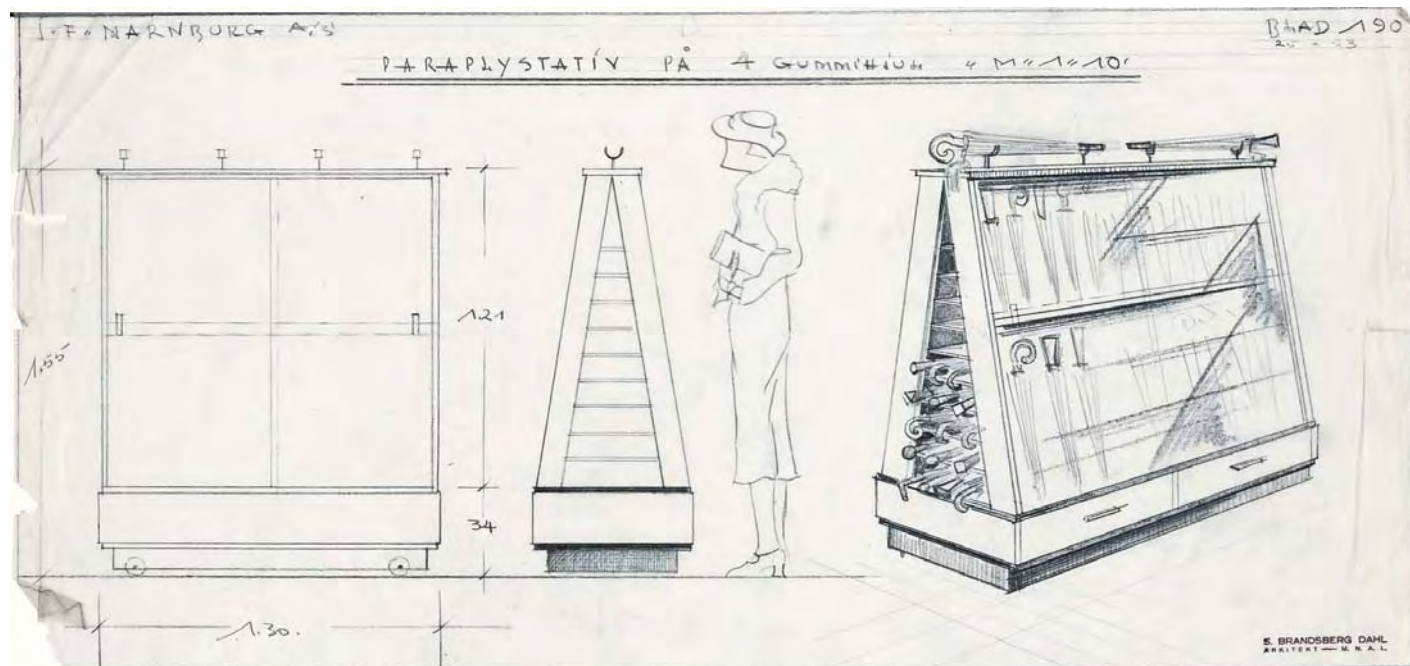
Foto: Olaf A. Ellingsen, Statsarkivet i Stavanger

som knapt hadde andre bygninger å vise til. Men så var det da egentlig Thilo Schoder Marnburg ville ha til arkitekt. Schoder kunne imidlertid ikke påta seg oppdraget. Arbeidstillatelsen lot vente på seg. I stedet anbefalte han sin unge, dyktige svoger. Før prosjekteringen begynte tok Johan Marnburg med seg den unge arkitekten på studietur til Tyskland, for at han skulle få se det aller nyeste i moderne tysk varehusarkitektur.⁹ Deretter gikk de i gang. ”Det var en ønskeoppgave for en flink og fantasirik arkitekt, og Brandsberg-Dahl gikk inn for den med liv og sjel.... Under arkitektens hender vokste det så fram tegninger til en hypermoderne forretningsgård tvers gjennom kvartalet fra Østervåg til kaien”, kan vi lese i skriftet som ble utgitt til Marnburgs 75-års jubileum i 1952. Bygningen, som er oppført i betong, er relativt smal, og symmetrisk oppbygget omkring et aksentuert midtparti. Mot Jorenholmskaien er den i seks etasjer, mens hovedfasaden mot Østervåg er i fem etasjer, med øverste etasje inntrukket. Med bærende søyler og første etasje fullstendig i glass, representerte den noe helt nytt i byens arkitektur. Størst oppmerksomhet vakte de store utstillingsvinduene. Mot gaten sørget en utkraget baldakin for at folk kunne holde seg tørre når de beundret den flotte varespresentasjonen. Det var også avtrappete utstillingsvinduer inn mot inngangsdøren. For å være helt sikre på å få det som byggherre og arkitekt ville, ble det ute i Bjergstedparken laget en fullstendig modell i listverk av hele inngangspartiet.¹⁰ Fasaden mot Østervåg er artikulert med et noe fremtrukket midtparti, markert med doble lisenere mellom vindusrekkene ned til 2. etasje, der vindusrekken fremstår som en lang glassflate. Denne er her inndelt med en horisontal list, slik at det blir en kvadratisk rute nederst med en liggende rektangulær rute øverst. Fasaden har grønne rabbitzpussede veggpartier mens lisenene er hvite. Firmanavnet står dekorativt med store, gule, rettlinjete bokstaver over vindusfeltet i første etasje. Mot Fiskepiren er fasaden bygget opp på lignende måte, men med sine seks etasjer fremtrer den noe annerledes. Første etasje har også her utstillingsvinduer, med inngangsdør midt på. Som typisk for Schoder er fasadens elementer samlet i større enheter, mens vi samtidig finner bruk av fasadesprang. Så vel materialbruk som fargevalg er tillagt stor betydning.

Interiøret var utsøkt, i en moderat funksjonalistisk stil. En oval lysgård med gallerier over tre etasjer, ga forretningen et elegant preg foruten godt dagslys. Alle diskene og hyller var spesialtegnet. Brede trappeløp mellom etasjene var flankert av trappegelendere inndelt av sorte lister. Også nisjene i veggene var elegant omrammet av sorte lister. Tidstypiske stålrørsmøbler var plassert i

Interiøret med lysgården var hypermoderne. Foto: Hans Henriksen (ca. 1938-40), Stavanger Byarkiv

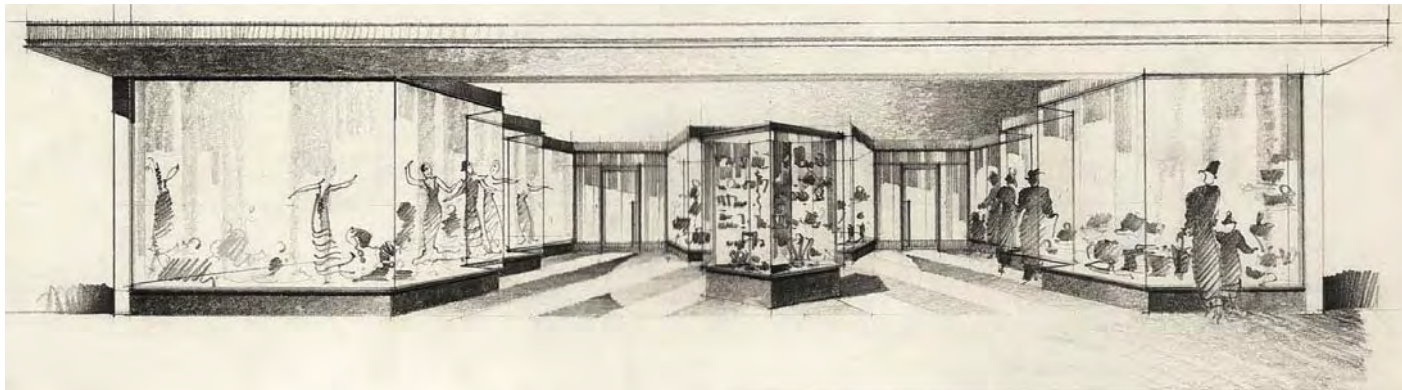

Sverre Brandsberg-Dahl:
 Skisse til et "Paraplystativ på fire gummihjul"
 BDA arkivet

Om Thilo Schoder tegnet noe av innredningen i varemagasinet er tvilsomt, men i Marnburgs bolig i Jens Zetlitzgate 47 innredet han et fullstendig bibliotek med stor peis, veggfaste bokhyller med innbygget sofa, salongbord med gedigen, rustrød slipt steinplate laget i Holland, skrivebord med skrivebordstol og et høyt avlastningsbord. Det hele var utformet i art deco, stilen Schoder ofte lot prege sine arbeider. I dag er dessverre all fast innredning fjernet.¹² Hageporten, formet som en M, er tegnet av Sverre Brandsberg-Dahl og fortsatt intakt.

Mens prosjekteringen av Marnburgbygget pågikk, fikk Brandsberg-Dahl også et annet stort oppdrag. Maskinhuset A/S ønsket nytt bygg på hjørnet av

Breigata og Bakkegata. Brandsberg-Dahls skisser er fra 1936. Nå valgte Maskinhuset heller å bygge i Hillevåg. Brandsberg-Dahl prosjekterte fabrikk- og produksjonslokaler som en enkel, tidstypisk bygning, med to fløyer i henholdsvis to og tre etasjer ut fra et høyere, markant midttårn. Bygningen sto ferdig 1939.

Skisse av hovedinngang mot Østervåg,
Allan Christensen
BDA arkivet

Brede trapper og elegante utstillingsnisjer i oppgangen
til annen etasje

Foto: Foto: Hans Henriksen, Stavanger Byarkiv

Brandsberg-Dahl og Gustav Helland

På denne tiden gikk Brandsberg-Dahl inn i et samarbeid med den veletablerte arkitekten Gustav Helland (1879-1958), som hadde hatt kontor i Stavanger siden 1914. Helland hadde fått tre store oppdrag: Solvang aldershjem, Stavanger telefonforretning og Rådhuseteateret i Sandnes, og trengte assistanse. Vi vet dessverre ikke hvem av de to arkitektene som har tegnet hva. Alle tegninger er bare merket med Hellands navn. Men nå var det vanlig at bare navnet på arkitekten som eide firmaet, sto på tegningene. Vi har dermed bare formspråket å støtte oss på om vi vil prøve å finne ut hvem av de to arkitektene som har prosjektert hva.

Den store, tre etasjers telefonforretningsbygningen i Kannikgata 17 (1938), har en flott beliggenhet i det skrånende terrenget, og markerer seg som usedvanlig velproporsjonert og harmonisk. Bygningen hører til blant byens mest fremtredende. Samspillet mellom hvite, pussete veggflater som tangerer bygningskroppens røde teglsteinvegger i kvadratisk mønster, gir bygningen et særegent uttrykk. Liggende vinduer fremtrer som bånd i fasaden i 1. og 2. etasje mens 3. etasje, som var helt uten søyler, har høye, smale vinduer.¹³ Den dekorative komposisjonen av varierte vinduer og materialer i fasaden blir forsterket av rekken med keramikkrelieffer mellom vinduene i første etasje, utført av kunstneren Ståle Kyllingstad 1939. Inngangspartiet er markert med en smekker utkragende skive plassert i hjørnet av teglsteinsbygningen. Dette er trukket inn mens en smal, rektangulær pillar bærer overbygningen. Teglsteinsbygningens kortsida mot øst fremstår nærmest som et tårn, med markante lisener som rammer inn store, ruteinndelte vinduer og en stor veggklokke på toppen. Kannikgata 17 har så mange trekk fra Thilo Schoders arkitektur at det er rimelig å tro at Brandsberg-Dahl har stått for utformingen.¹⁴ Ikke minst var Schoder kjent for sin materialeestetikk, med markante, horisontale vindusbånd og mellomfelt i rød tegl. Rikt artikulerte innganger og trappetårn, mens bygningen ellers var preget av en moderat funksjonalisme, var også et av Schoders kjennetegn. Interiørene er gjennom årene bygget om etter skiftende behov. Trappegangen, som var noe ødelagt, er med bruk av enkelte andre materialer enn opprinnelig, tilbakeført i rendyrket funksjonalisme. Arkitektkontoret til Brandsberg-Dahl har holdt til i annen etasje siden 2005.

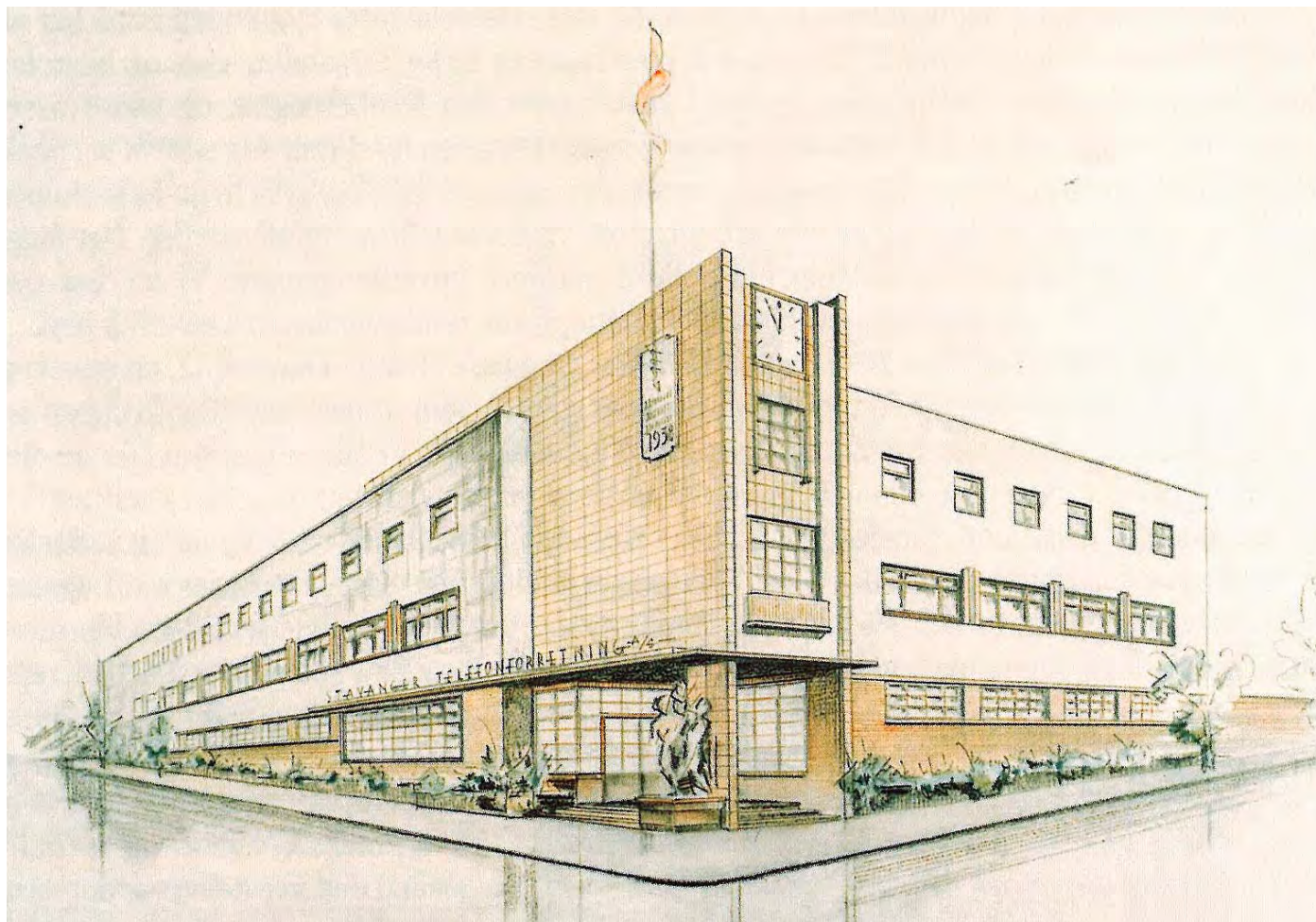

Stavanger telefonforretning, nå Kannikgården, med markant fasade mot byen
Foto: Johannes Marburg

Relieffene viser kommunikasjonsmidler i gammel og ny tid og at telefonen binder landet sammen
Foto: PD

Solvang alderhjem (1938), Wessels gate 51, er en stor og renskåren, hvit funksisbygning, vakkert beliggende i en parkhage med løvfulle trær. Bygningen er i fire etasjer, med delvis inntrukket toppetasje slik at det ble plass til takterrasse. Partiet mot Wessels gate fremtrer som en streng hovedblokk med avtrappet hjørne, mens fasaden mot hagen og Eiganesveien strekker seg blidt ut mot syd. I første etasje er stuen formet som en lav rotunde på hjørnet. Selv om også dette bygget, med sine proporsjoner, avtrapninger og

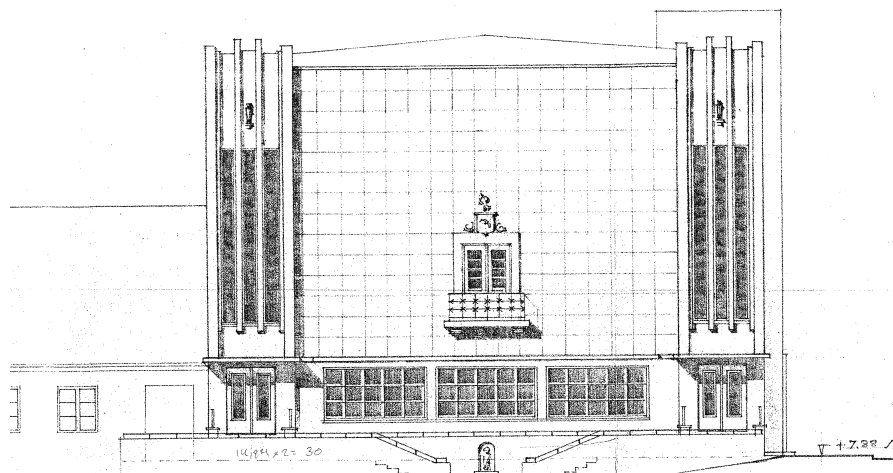

Stavanger telefonforretning 1938, fargelagt tegning som får den utsøkte oppbygningen klart frem
BDA arkivet

Rådhuseteaterets fasade i dekorativ art deco
Foto: Julia M. Andrade

Rådhuseteaterets fasade mot nord
BDA arkivet

itekt for Øglænds store forretningsbygning i Krossen, som da det sto ferdig i 1935, var Rogalands første modernistiske varemagasin. Nå hadde han fått i oppdrag å prosjektere det monumentale Rådhuseteateret, som skulle romme bystyresal, formannskapssal, kommunale kontorer, samt fordelingsstasjon og kontorer for elektrisitetsverket. Det skulle også være plass til folkebiblioteket og sist men ikke minst, en ny stor kinosal. Sandnesfolk elsket å gå på kino. Kinoen skulle stå for 2/3 av byggekostnadene, E-verket for resten. Kinoens gode økonomi var årsaken til at et så stort byggeprosjekt overhodet kunne settes i gang. Det nye Rådhuseteateret sto ferdig 1941, og allerede i 1944 var byggelånet betalt. At dette store prosjektet ble gitt til Helland som hadde så høy posisjon som arkitekt i byen, var nærmest en selvfølge. Men Helland kunne ikke gjøre alt alene. Igjen valgte han Sverre Brandsberg-Dahl som assistent. Heller ikke her vet vi eksakt hvem av de to arkitektene som utformet hva i det store komplekset, men formspråket kan hjelpe oss godt på vei. Bygningen er delvis oppført i funksjonalistisk formspråk, med flatt tak, glatte fasader og moderne båndvinduer. Samtidig har så vel eksteriør som interiør

avrundete hjørner, har momenter vi kjenner igjen fra Thilo Schoder og Brandsberg-Dahl, synes også Hellands grep å ha vært sterkt.

Det monumentale Rådhuseteateret (1941) i Sandnes har derimot klare trekk av Brandsberg-Dahls innflytelse. Da Helland fikk oppdraget av byggherrene Sandnes kommune og Sandnes E-verk, hadde han som arkitekt for Jonas Øglænd allerede prosjektert flere bygninger i byen. Ikke minst var han ar-

klare innslag av raffinert, dekorativ art deco. Paris var sentrum for denne stilen, som ble introdusert på midten av 1920-tallet. Formspråket ble først og fremst brukt i kunsthåndverk, bokomslag, reklameplakater og lignende, men den preget også arkitekturen. Her var spill mellom utkragende og inntrukne bygningsdeler, avrundete hjørner, avtrappede former, chevroner og solstråle-motiv karakteristisk. I Rådhuseteateret er alle søyler, dragere og gulv støpt i betong. Kinoen er plassert i det fire etasjes bygningskomplekset mot sør.

Øverste etasje er inntrukket, eksteriøret utformet i funksjonalistisk formspråk. Inngangen på hjørnet er trukket inn, mens en smal takskive støttet av en søyle er trukket frem. Foajeen er utformet i ren funksjonalisme, med sort skifer mot hvite vegger og detaljer i forkrommet stål. Et utkragende vindusfelt med små ruter i duse farger i trappegangens annen etasje, er karakteristisk art deco.

Art deco-stilens formspråk preger også den store kinosalen, som er av sjelden høy kvalitet både funksjonelt og estetisk. Salen, som rommet 648 sitteplasser, er oppbygget i amfi og opptok store deler av andre og tredje etasje. Her er ingen søyler som ødelegger sikten. Rommet smalner ned mot filmlerretet. Taket har en bølget, elegant linjeføring videreført i veggens høye, buete brystning i edeltre under dyp oransjefarget strie. Salen har mange fellestrekk med Klingenberg kino i Oslo (1938), tegnet av Blakstad og Munthe-Kaas. Heland og Brandsberg-Dahl har uten tvil fått impulser derfra.¹⁵

Kinofojéen

Foto: Ludvigsen, Statsarkivet i Stavanger

Rådhuseteaterets elegante kinosal

Foto: Ludvigsen, Statsarkivet i Stavanger

Kapellveien 8, Sandnes 1949

Foto: HS

Inngangen til rådhuset, biblioteket og alle de ulike kontorene ligger mot Storgata. Den er markert med vertikale, fremskutte betongskiver på hver side av døren fra sokkel til tak. Lange, smale slisser i veggflaten gjør fasaden raffinert.

Rådhusets mest markante og særpregete fasade ligger mot Torggata. En stor, glatt veggflate av ruteinndelt mineralittpuss er flankert av en rekke vindusfelt satt inn mellom parvis utkragende hvitmalt betongskiver i hele byggets høyde. Midt på veggen er ordførerens lille hylningsbalkong. I første etasje, mellom utgangsdørene under vindusfeltene er et høyt båndvindu med små ruter. Fasaden fremstår som et raffinert dekorativt spill i art deco-stilens formspråk og fargebruk. Alt dette finner vi klare paralleller til i Thilo Schoders arkitektur, og i senere bygninger tegnet av Sverre Brandsberg-Dahl, mens vi leter forgjeves etter slike elementer i tidligere bygninger av Gustav Helland. Dette styrker antakelsen om at det er Brandsberg-Dahl som her står bak.

Motearkitekten

Vi må tro at det var arbeidet med Rådhuseteateret som førte til at Brandsberg-Dahl nå fikk flere oppgaver i Sandnes. Krigen satte en stopper for nesten all byggevirksomhet. Etter krigen var det et enormt behov for hus, ikke minst for boliger. Brandsberg-Dahl tegnet både blokker og villaer. Blant blokkene står "Fredheim" (1946-48) i Oalsgata 12 i særklasse. Dette var den første kommunale boligblokken oppført for å avhjelpe den store bolignøden. Bygget er oppført i betong i tre etasjer, har lett valmet tak og rommer 24 små, gjennomgående leiligheter. I kjelleren var det fellesvaskeri. På kortsiden mot øst var et enetasjes butikklokale. Det var planlagt som melkebutikk, men ble bokhandel. Hver leilighet har kjøkken, stue og soverom samt adskilt bad og toalett. Kjøkken og bad ligger mot gaten, mens stue og soverom ligger mot sørvest, med veranda og utsikt mot grønne plener og store trær. Inngangene på gatefasaden er samlet i fire trappetårn som er trukket litt ut fra veggen. Dører og vinduer var omrammet med rød murstein i hele tårnets høyde. De rektangulære vinduene er inndelt i små ruter hvis antall minker og gjør bygningen visuelt lettere jo høyere opp man kommer. Partiene mellom vinduene var utfyllt med rød teglstein, mens de bitte små kvadratiske toalettvinduene står alene mot murveggen og skaper en fin dekorativ effekt.¹⁷ Også i denne bygningen er innflytelsen fra Thilo Schoder klar. Den rytmiske artikuleringen

av fasadens veggliv kjenner vi fra "Schoeder-Siedlungen" i Gera, men også fra Schoders kjente rekkehus i Oddernesveien i Kristiansand.

Både i Sandnes og Stavanger prosjekterte Brandsberg-Dahl nå en rekke større villaer. På dette feltet var han uten tvil tidens motearkitekt. I Sandnes var Kapellveien 8 (1949) den mest monumentale. Tegningene ble laget allerede 1943, men tiltross for at byggherren, som var grunnleggeren av

Fredheim, Oalsgate 12, Sandnes 1948

Foto: HS

firmaet a/s Betong, argumenterte med at han allerede hadde det meste av de byggematerialene som skulle til, fikk han ikke byggetillatelse. Først fire år etter krigens slutt sto huset ferdig. Den tungt hvilende to-etasjes hvitmalte villaen har valmet tak, men ellers klare funksjonalistiske trekk med båndvinduer, kjørevinduer og avrundete hjørner. Fasaden mot nord er særlig elegant. Inngangspartiet er fremtrukket med saltak over en buet betongvegg og en enkelt søyle, i kontrast til den glatte fasaden. Innendørs er en gedigen hall, stort kjøkken med anretning, representativ spisestue, storslagen peisestue og kontor. Fra peisestuen er det utgang til en hellelagt terrasse. Andre villaer fra de første etterkrigsårene i Sandnes er Kapellveien 2, Nygårdsgata 14 og Gamle Asheimvei 41.

I Stavanger finner vi fra samme tid Eiganesveien 55, Hannasdalsgata 56 og Osmund Vinjesvei 14. De siste ligger ved Mosvannet, som nå vokste frem som

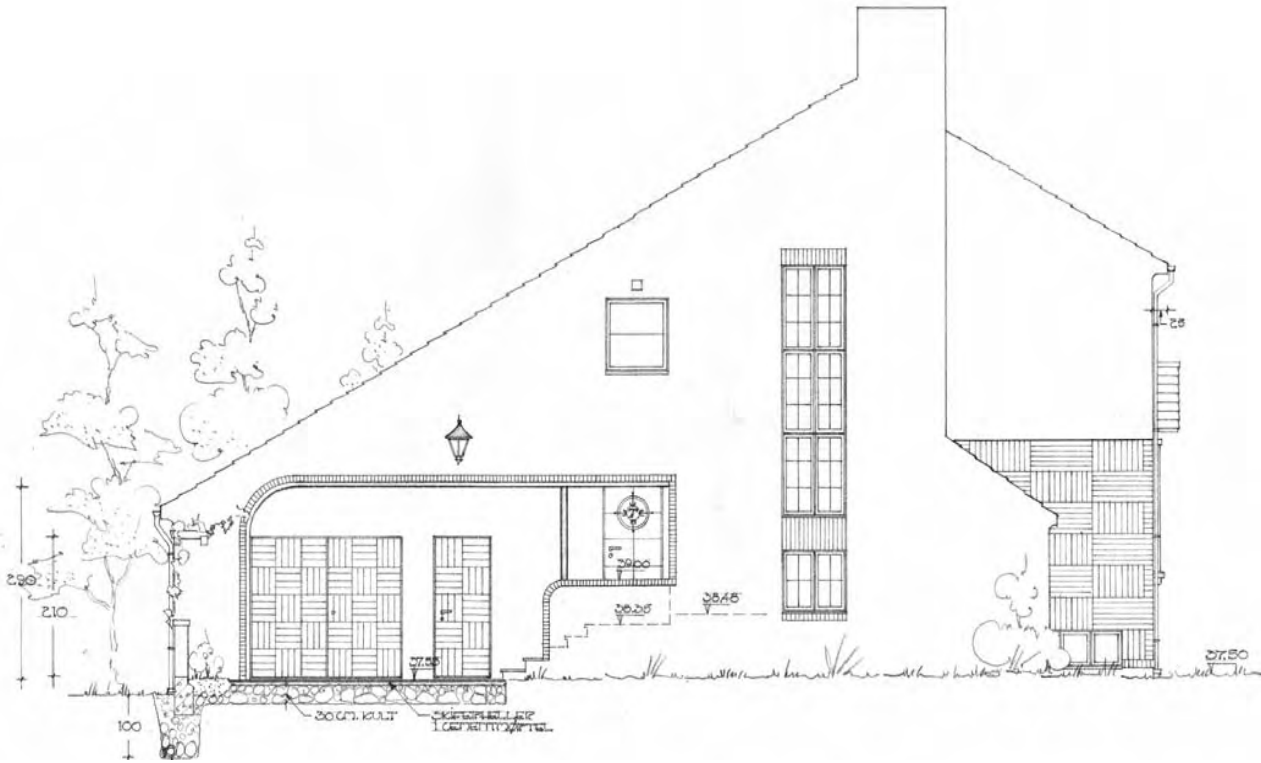

Osmund Vinjesvei 14, Stavanger 1940
Foto: HS

et fasjonabelt, moderne villastrøk. De fleste husene er oppført i tre og betong, oftest, mens formspråket er preget av moderat funksjonalisme med innslag av art deco. Osmund Vinjesvei 14 er tegnet allerede i 1940, som en to-etasjes monumental villa med tungt valmtak, fasader i rullepuss og supanel. Vinduene varierer i størrelse, og er ofte lagt som dekorative, estetiske innslag i fasaden. En markant gavlvegg i betong avslutter fløyen på hagesiden og gir fasaden karakter. Den rommelige villaen har stor hall, spisestue, dagligstue og

peisestue i første etasje, mens annen etasje hadde fire soverom og pikeværelse. Byggearbeidene kom så vidt i gang under krigen, men ble i 1943 stanset av Dienststelle des Reichskommissar i Oslo. Hannasdalsgata 56 (1948) utmerker seg med sitt store, skrånende, røde teglstinstak som på gatesiden faller fra det høye mønet helt ned til mannshøyde. Taket blir her som en fasade i huset, der vegglivet ellers har innslag av røde teglstein i karakteristisk "Brandsberg-Dahl"-mønster. Et høyt, smalt smårutete trappeløpsvindu på gavlveggen er dekorativt oppdelt med teglpartier. Teglsteinsborder brukes ellers som dekorativ innramming med nisjer, dører og vinduer. Huset er særdeles raffinert komponert.

Hannasdalsgata 56, Stavanger, 1948

Foto: HS

Nasjonal skal arkitekturen være

På 1950-tallet fikk Brandsberg-Dahls arkitektur et annet uttrykk. Mens den internasjonale modernismen hadde vært forbilde for de fleste norske arkitekter fra begynnelsen av 1930-tallet, ble mange etter krigen mer opptatt av å få frem det gamle, nasjonale særpreget i arkitekturen. Byggef forholdene var vanskelige. Det var mangel på alt, fra materialer til byggetomter. Den Norske Stats Husbank ble opprettet 1946, og en rekke boligbyggelag ble etter hvert etablert. Blokker og rekkehus ble oppført i store mengder, men å få oppført en enebolig var vanskeligere. Det gikk greit de første etterkrigsårene, men i 1951 var det slutt. Det ble innført forbud mot eneboligbygging i alle byer og tettbygde strøk. Tomannsboliger var det lov å bygge, likeledes boliger som også rommet hybel eller kontor, gjerne for huseieren.

Dette satte sitt preg på arkitekturen generelt, også Brandsberg-Dahls. Eidsvollgata 91 i Sandnes som sto ferdig 1955, kan være et eksempel. Den trivelige, store villaen var sammensatt av tre lave, tradisjonelle saltakshus kledd med lekterpanel, malt i tradisjonelle norske farger: rødt, gult og blått mot hvitkalket mur. Huset er usedvanlig godt tilpasset det fallende terrenget med skiferdekte terrasser og grønne plener. I og med at huset også rommet legekort og hybel for utleie, ble forbudet mot eneboliger overholdt.

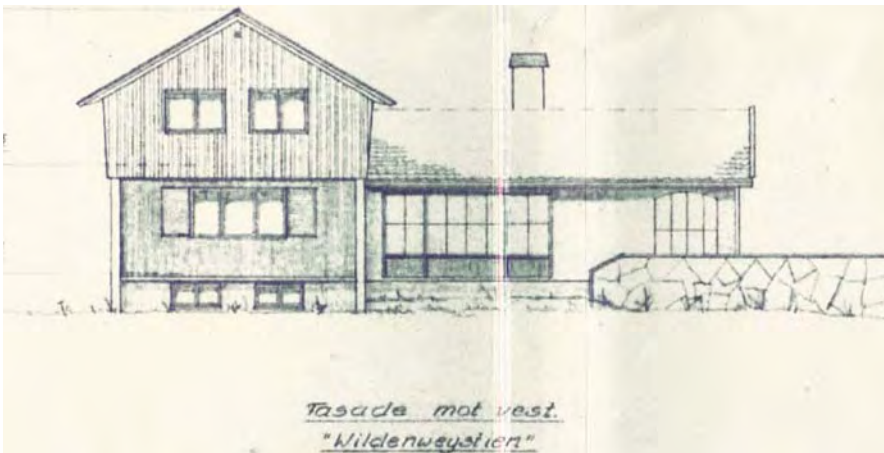
Noen eneboliger ved Mosvannet i Stavanger er av samme karakter. Per Sivlesgate 14 og 16 ble begge oppført 1956. Husene har samme grunnform: en etasjes fløy med saltak er tverrstilt på en to-etasjes bygning også med saltak. Annetasje er trukket litt ut i forhold til første etasje. I nr. 16 fører inngangsdøren inn til en stor hall, mens det ellers er soverom i begge etasjer i denne delen av huset. Den tverrstilte fløyen rommer kjøkken, spisestue og stue med stort vindu ut mot hagen. Vinduet har karakteristisk 50-talls inndeling i teak, med fire-fem vertikale sprosser som et stykke fra nederste vinduskarm krysses av en horisontal sprosse. Begge husene er kledd med stående panel. Som forntype refererer de til en velkjent grunnform med tverrstilt loft mot et lavt stuehus, slik vi kjenner det fra norsk bygdearkitektur på 1700-tallet. Begge boligene har lave terrasser utenfor stuen, med direkte utgang til hagen.

Eidsvollgata 91, Sandnes 1955
Foto: Julia M. Andrade

Per Sivlesvei 16, Stavanger 1956
Foto: HS

Tegning: Stavanger kommune

Skoler og sykehjem

For mange mennesker er Sverre Brandsberg-Dahl først og fremst kjent som den store skolearkitekten. Skolebygninger utgjorde en stor og viktig del av hans virksomhet. Behovet for nye skolebygg var enormt i hele landet etter krigens byggeforbud. Det ble ytterligere utvidet på 1960-tallet, ved overgangen til 9-årig skole.¹⁸ Brandsberg-Dahl har prosjektert ca. 26 ungdoms-

Tastaveden ungdomsskole sto ferdig 1961

Foto: Terje Storhaug, Stavanger Byarkiv

På motstående side:

Planløsningen av Varatun psykiatriske sykehjem (1980) i

Sandnes, representerte

noe helt nytt.

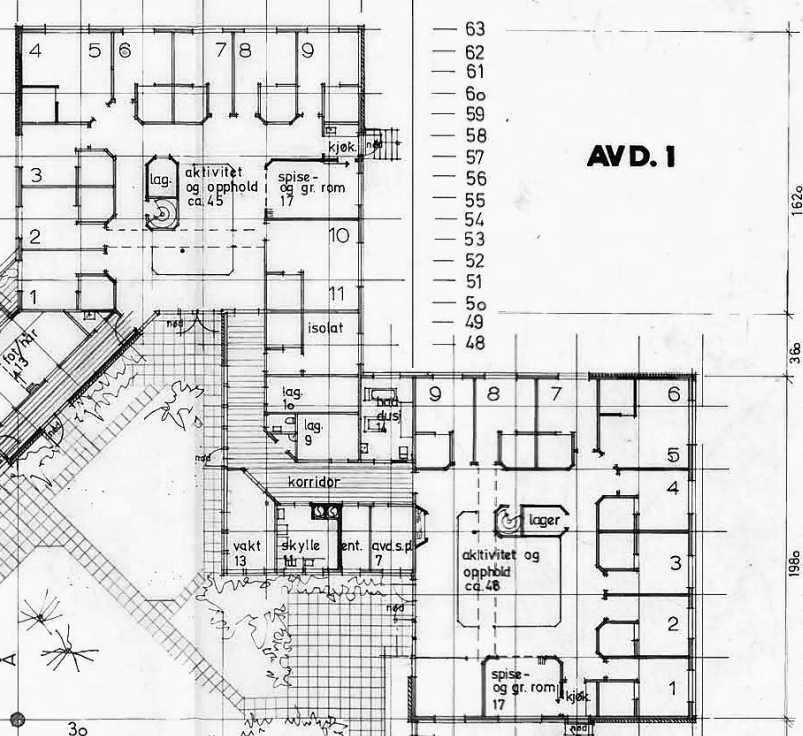
BDA arkivet

skoler og kombinerte barne- og ungdomsskoler og ca. 50 barneskoler i Rogaland. De nye fagene som nå kom på timeplanen krevde spesialrom av mange slag. Det fikk konsekvenser for arkitekturen. I stedet for en stor bygning i mange etasjer, ble skolene satt sammen av flere lavere bygg, med egne klasserom for teoriundervisning og spesialrom for praktiske og estetiske fag, naturfag og gymnastikk. Tastaveden ungdomsskole (1962-1963) på Gramstadmarka var en av de tidligste eksempler på Brandsberg-Dahls skolebygninger av denne typen. Rettlinjete, lave blokker for ulike fagområder er bundet sammen av lavere, åpne mellomfløyer og lukkede vestibuler for opphold i friminuttene. Brandsberg-Dahls modell for skolebygningen ble av Kirke- og undervisningsdepartementet valgt som utstillingsobjekt på "Bygg reis deg" i Oslo 1964, som et forbilde for hvordan en linjedelt ungdomsskole skulle være.¹⁹ Noen år senere ble Brandsberg-Dahl bedt om å sende en av sine skolemodeller til en internasjonal skolebyggutstilling i Dortmund, Tyskland. Også denne gangen kom henvendelsen fra departementet. Modellen skulle

1 2
 Å A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S

AVSNITT A

AVD. 1

ATRIUM
ca. 89 m²

AVSNITT B

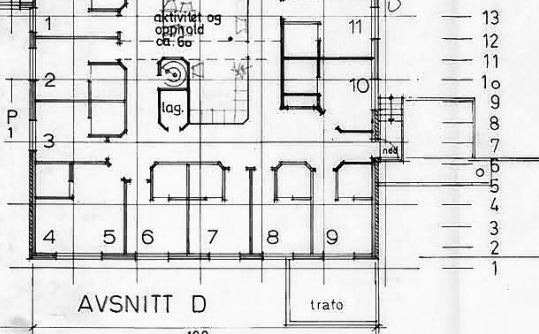
T U V W X Y Z E Ø Å A B C D
 2 2 2 2 2 2 2 2 2 2 2 3 3 3 3

30
29
28
27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13

AVSNITT C

A B C D E F G H I J K L M N O P
 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

AVD. 2

AVSNITT D

Q R S T U V W X Y Z E Ø Å A B C D E
 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 2 2 2 2 2

63
62
61
60
59
58
57
56
55
54
53
52
51
50
49
48

47
46
45
44
43
42
41
40
39
38
37
36
35
34
33
32
31
30

1980
1440

F	nedk
E	mello
D	brann
C	brann
B	korrr b
A	ajour

KORR. NR. KORRIG

VAD

representere en skolebygning som var pedagogisk riktig planlagt samtidig som den var mest mulig økonomisk.²⁰ Arkitekten valgte Åkra skole. Den var bygget etter samme prinsipper som alle hans skoler, men var etter hans mening den som var mest konsentrert.

I 1969 kom Børge Brandsberg-Dahl (f. 1942) hjem som ferdig utdannet arkitekt fra Arkitektthøyskolen i Oslo. Han ble umiddelbart ansatt som assistent hos sin far. Kontoret trengte forsterkninger. Det var gylne tider i Stavanger. Det var funnet olje i Nordsjøen. I 1970, etter at Ekofisk-feltet var funnet drivverdig, begynte oljealderen for alvor. Stavanger ble Norges oljehovedstad. Utbyggingen var enorm. Arkitektene hadde nok å gjøre. Stavanger arkitektforening vokste fra 41 medlemmer i 1965 til 143 i 1987. Brandsberg-Dahl måtte ansette flere folk. Kontoret vokste jevnt.

Børge gikk rett inn i sterkt varierte oppgaver. Nøkterne, rasjonelle helse- og sosialbygg ble snart et sentralt felt. Nærbø sykehjem og helsesenter (1969-1970), var det første. Enkelt, nøkternt og praktisk. Helse- og sosialsenter i en en-etasjes kortere fløy satt vinkelrett på en langstrakt sykehjemsbygning i tre etasjer med tretti pasienter per etasje. Tre beboere om ett bad og toalett var storveis. Tidligere var bad og toalett på gangen det vanlige.²¹ Varatun Psykiatriske sykehjem (1978-1980) i Sandnes ble et nytt og på mange måter revolusjonerende prosjekt. Kanskje kom det av at arkitekten snakket mye med de ansatte og tilegnet seg kunnskap både om deres og pasientenes praktiske behov. Pasientene skulle trives. Da måtte de ikke stadig møte nye mennesker. De måtte i størst mulig grad føle seg frie, ikke alltid møte låste dører. Samtidig måtte de være under stadig oppsyn, og ikke gå seg vill i nabolaget. Arkitekten forsto at små avdelinger med få mennesker var best. Og han kom frem til en planløsning som ikke gjorde at denne løsningen ble dyrere enn de tradisjonelle med mange flere pasienter på hver avdeling. Fire enheter, hver på ti enkeltrom med felles kjøkken og oppholdsrom, ble lagt rundt et snaut 900 kvm stort åpent atrium med busker og blomster. Et vaktrom på hver side av atriets ga fin oversikt både inne og ute. En korridor bandt avdelingene sammen. Senere har kontoret prosjektert Lassahagen på Stokka over samme lest. Somatiske sykehjem ble prosjektert etter mer tradisjonelt mønster.

Urbane utfordringer

Brandsberg-Dahl hadde kontorer i Myhregården, Nygata 26, midt i sentrums-kjernen. Kontoret var sterkt engasjert i sentrumsutviklingen, og hadde stadig prosjekter her. Formelt var det reguleringsplanen fra 1946 som fortsatt var gjeldende.²² Stavanger Aftenblad hadde oppført nytt, moderne avishus i 1955, prosjektert av Eyvind Retzius. Nå fulgte videre utbygging. Brandsberg-Dahl

fikk i oppdrag å prosjektere to forretningsbygninger i forlengelsen av Aftenbladhuset: først kontor og forretningsbygg for S.S. Bredal (1958) så for forsikringselskapet Vesta-Hygiea (1964). Byggene var moderne og elegante, basert på et harmonisk system av rasterfasader omrammet av smekre, glatte veggflater. Byggene hadde ensartet fasade, og fremsto som ett bygg med fasade mot Klubbgata. En passasje gjennom første etasje, som går der Nygata tidligere hadde gått, markerer skillet mellom dem. Første etasje hadde store utstillingsvinduer, med limte glassflater uten sprosser, også i passasjen. Vindusutstillinger ble tillagt svært stor vekt. Det var her folk så alt de kunne ønske seg. Særlig var skoutstillingene til Bredal ubeskrivelig elegante.

Modernistiske forretningsbygg for Bredal 1958 og Vesta-Hygiea 1964, lå side om side i Klubbgaten
Foto: BDA arkivet

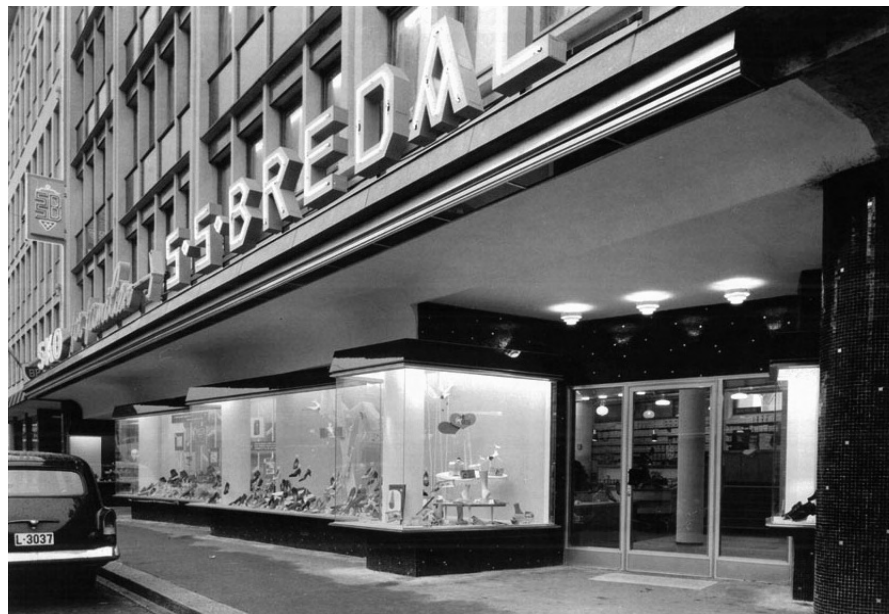
Skotøyrådets konsulent fastslo på åpningen at de var ”de riktigste og beste som finnes i Norge”.²³

Bygningen som markerte at en ny generasjon hadde begynt i firmaet var fremfor alt Torgterrassen (1972). Det store kontor- og forretningsbygget, som hadde Brage Fram og Norske Folk som byggherrer, lå ikke langt fra Domkirken og hadde fasader både mot Kirkegata og Torget. Det var høyere

Elegant interiør fra Bredals skoforretning

Foto: BDA arkivet

enn nabobygningene, og ruvet i forhold til omgivelsene. Byens befolkning var ikke udelt begeistret. Torgterrassen skulle erstatte den gamle, majestetiske børshbygningen fra 1877, tegnet av Henrik Nissen. Oppført i rustikk, stedstøpt betong representerte den nye bygningen en moderne, brutalistisk retning i samtidsarkitekturen. Det skyltes ganske sikkert at Sverre Brandsberg-Dahl nå hadde involvert sin sønn, som enda var student ved Arkitekthøyskolen i Oslo, i prosjekteringen. Bygningen var konstruert omkring et indre, åpent torg med trappeløp til de overdekkede passasjene langs butikkfasadene på tre plan. Lengre opp var det kontorer. Bygningens logikk og estetikk ligger i at konstruksjonen kommer klart til syne. Støpte konstruktive dragere og piler er ført ut i fasaden som artikulere ledd og fikk dermed en viktig estetisk dimensjon. Alle ytre flater hadde fått en overflate av 3 cm tykke be-

Torgterrassen (1972) representerte en rustikk, brutalistisk arkitekturretning
Foto: Olaf A. Ellingsen, Statsarkivet i Stavanger

tongelementer som ble satt ned i forskalingen før de respektive delene ble støpt. For alle overflatene ble det laget tegninger for elementproduksjon. Elementene, som var produsert hos A/S Betong, hadde frilagt overflate av svart singel. Bruken av frilagt betong var valgt for at den skulle korrespondere med det prisbelønnete Sparekassebygget, der nedre del mot indre torg måtte forblendes av betongskiver i naturbetong. Med Torgterrassens tredelte vinduer og brune, brennlakkerte glassplater, fikk bygningen et markant, tidstypisk veggliv. Mot Torget var forbindelsen mellom Sparekassen og forretningskomplekset løst med langt inntrukne glassvegger og tre rustsikke, fremskutte balkonger. Torgterrassens fasade er senere ombygget, pusset og malt.²⁴

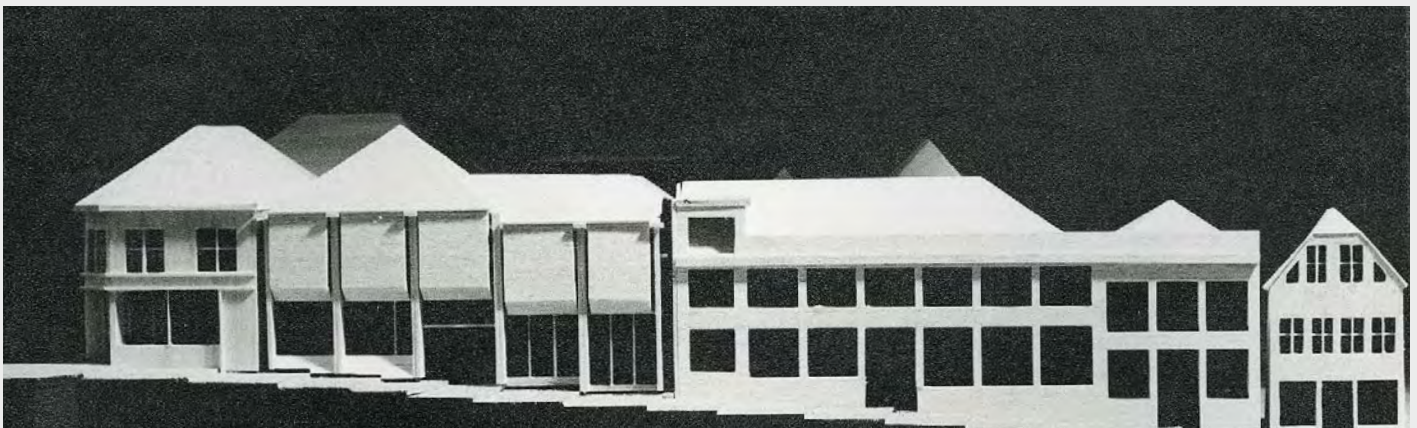
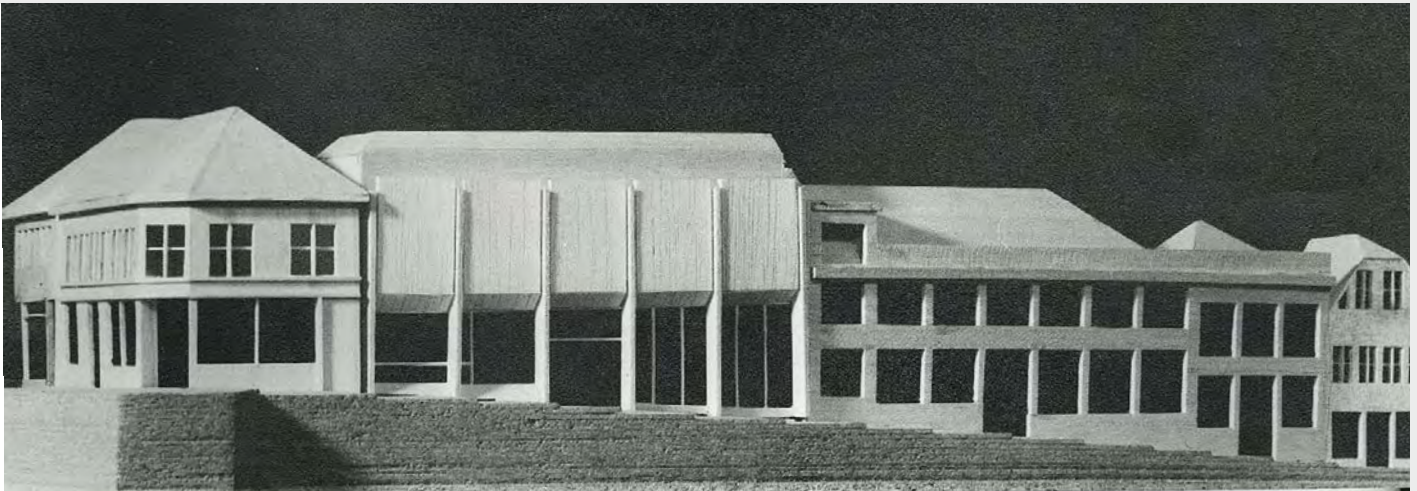
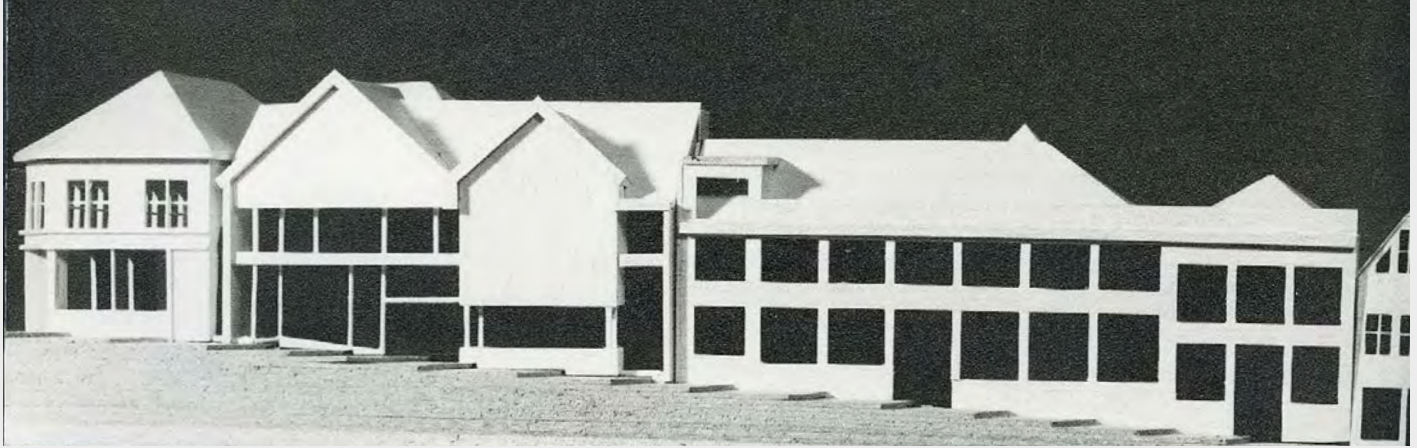
Neste utfordring for den unge arkitekten var tilpasningsarkitektur. Det var et

Motstående side:

Tre forslag til utforming av forretningsbygget til O.Olsen & Co. i Søregeta

Foto: BDA

nytt felt i Stavanger. I begynnelsen av 1970-årene hadde Stavanger så smått fått status som Europas største trehusby. Det var derfor på høy tid at gjeldende reguleringsplan fra 1946, som tok sikte på full rasing av store deler av sentrum, ble revidert. I 1974 ble endelig nye reguleringsbestemmelser vedtatt. Formålet med disse var ”å sikre det bestående sentrums særegne og verdifulle miljø”. Børge Brandsberg-Dahl arbeidet nettopp med et prosjekt som var i overensstemmelse med de nye holdningene som var i ferd med å få gjennomslag, og markerte seg med dette som arkitekt for et byggeprosjekt som representerte noe helt nytt i sentrum. Forretningen O. Olsen & Co. holdt til i fire-fem gamle sammenbygde trehus mellom Søregeta og Nygata. Forretningslokalet var upraktisk og tungdrevet, med ulike gulvhøyder og takhøyder, og stadige lekkasjer. Eieren ville rive alt og bygge en ny, moderne forretning. Men fordi bygningsrådet var i ferd med å behandle nye retningslinjer for bebyggelsen i sentrum, gikk ikke dette. Her het det at den gamle trebebyggelsen i størst mulig grad skulle vernes, men at hus som ikke hadde antikvarisk verdi skulle kunne erstattes med nybygg som i form og utseende var tilpasset den tilstøtende bebyggelse og de nærmeste omgivelser. Mange politikere mente at stilkopi var løsningen. Arkitekten var av en annen oppfatning. Han arbeidet med flere løsningsforslag. Nybygget skulle bli et byggverk som i målestokk, farge, rytme og stil sluttet seg til de gamle naboeiendommene i strøket, men i funksjoner og forretningsdrift representerte samtiden.²⁵ Slikt blir det diskusjoner av. Men så vel førstekonservator Jan Hendrik Lexow ved Stavanger Museum og professor Christian Norberg-Schulz ved Arkitekthøgskolen i Oslo støttet Børge. De mente at det gamle huset ikke lenger hadde ”noe enhetlig stilpreg som skulle tilsi bevaring”.²⁶ Saken endte med at O. Olsen & Co., som sto ferdig 1973, ble Stavangers første eksempel på moderne tilpasningsarkitektur. Kraftige, profilerte, malte betongsøyler deler fasaden inn i seksjoner i samme rytme som de gamle bygningene. Første etasje har utstillingsvinduer i parallelle, inntrukne sjikt mens andre etasje, som ble kledd med liggende staffpanel, krager noe frem. Taket er valmet som i nabobygningene. O. Olsen & Co. sto lenge som et forbilledlig nybyggingsprosjekt i sentrum. Byggherren selv skal imidlertid ikke ha vært helt fornøyd. Han mente at en ny forretning også skulle se moderne ut. Da Stavanger i det europeiske arkitekturvernåret 1975 ble utpekt som en av Norges tre pilotbyer, rettet man søkelyset mot de bygningsmessige inngrep som var gjort i Europas største trehusby. Rehabiliteringen av O. Olsen & Co. ble stadig trukket frem som forbilledlig eksempel, så vi må tro byggherren etter hvert ble tilfreds.²⁷

Breitorget (1985) var byens første eksempel på et glassoverbygget byrom

Foto: BDA

Noen år senere fikk Brandsberg-Dahl et utfordrende prosjekt i Breigata. Byggherren Lærdal Eiendom ønsket å få et funksjonelt forretningssenter ut av et kvartal som besto av tolv gamle trehus og et murhus i henholdsvis to og tre etasjer.²⁸ Husene var oppført i perioden 1825 -1916. Det var også en del mindre skur og lagerbygninger mellom de gamle husene. I følge Stavangers nye retningslinjer kunne man ikke rive disse gamle husene. Kvartalet skulle bevares som et karakteristisk trekk i bybildet. Husene skulle nå romme butikker, restaurant og kontorer. Arkitektene valgte å rive alle skur og lagerbygninger i midten av kvartalet, slik at de tretten bevarte husene omkranset en indre plassdannelse. Her ble det satt opp en frittstående, hvitmalt stålkonstruksjon, som bar et glasstak som dekket hele plassen. En frittstående gangbro i stål ga tilgang til butikker og kontorer i de øvre etasjene. Kvartalet, som sto ferdig 1985, fremstår nå som et trivelig urbant torg omgitt av småbutikker som til dels også har inngang fra gateløpene utenfor kvartalet. Den glassoverbygde plassdannelsen har mange anvendelsesområder, og har vært brukt til jazzkonserter, spisested og møtevirksomhet. Arkitekturen er trivelig i sin blanding av gamle trehus, moderne stål og glass. Breitorget er byens første eksempel på en karakteristisk postmoderne løsning av en aktuell byfornyingsoppgave. I Haag 1986 ble prosjektet hedret med en pris utdelt av et internasjonalt råd for kjøpesentre. Da Breitorget i den forbindelse ble presentert i et tysk reklamemagasin kunne vi lese at utgangspunktet for løsningen var at man ville "das schlechte Wetter der Stadt durch ein Dach fernhalten".²⁹

Breitorget var et tidlig glassoverbyggprosjekt i norsk sammenheng. Det første synes å ha vært glassoverbygget mellom forskjellige undervisningsbygninger på NTNU på Dragvoll i Trondheim, ferdig 1978, prosjektert av den danske arkitekten Henning Larsen. Her var en rekke ulike undervisningsbygg sammenkoblet med et glassoverbygget gatenett som skjermte studentene for vær og vind og ga trivelige oppholdsarealer. Glassoverbygde gater og byrom var nå svært populært i hele Europa. Men løsningen var ikke så ny som mange kanskje trodde. Såkalte passasjer ble tatt i bruk i europeiske storbyer, som Brussel, Napoli og Paris, allerede på 1800-tallet.

Fra enevelde til folkestyre.

Høsten 1984 døde Sverre Brandsberg-Dahl. Han flyttet aldri inn i Brandsberg-Dahls nye kontorlokaler som nå sto klare i Verksgata 62. Men i firmaet var alt ordnet. Allerede i 1977 hadde Børge Brandsberg-Dahl overtatt kontoret som eier og leder. I 1981 var kontoret omgjort til aksjeselskap, med Børge som eneeier. Børge hadde prosjektert den nye bygningen i Verksgata for Øgreid A/S. Familien Øgreid hadde hatt sjøhus med trelasthandel og kontorer her siden siste halvdel av 1800-tallet. I siste halvdel av 1970-tallet ble flere eldre og nyere bygninger revet. Det var en selvfølge at den nye bygningen måtte korrespondere med de gamle, og det var viktig at noen gamle bygninger var i drift mens de nye ble bygget. Byggherren, som var Børges svigerfar, ønsket at de nye bygningene skulle oppføres i tradisjonell sjøhusstil.

Ved Sverre Brandsberg-Dahls død var kontoret vokst til 12 personer. Børge hadde lenge sittet med ansvaret. Men de ansatte merket likevel at en ny tid var kommet. Det var som å gå fra enevelde til folkestyre, forklarer en som hadde vært ansatt lenge. Gamle Sverre var en meget vennlig og høyst respektert men gammeldags sjef.

Han var "Dis" med sine ansatte, og ga dem frihet under ansvar. Var det syke barn hjemme, kunne man gjerne jobbe om kveldene og om søndagene fremfor i den vanlige arbeidstiden. Børge var annerledes. Han markerte seg aldri som eneveldig sjef. Han opprettet et husråd der alt kunne tas opp og diskuteres. Han så hver enkelt medarbeider, kunne lytte og var stadig opptatt av at de alle skulle ha en god arbeidsplass med mulighet for selvutvikling.

Sverre og Børge Brandsberg-Dahl
Foto: BDA arkivet

En ny æra med store bygg

I 1984-85 tok arkitektkontoret i bruk hjelpemidler for dataassistert konstruksjon. Med det skulle prosjekteringen etter hvert gå svært mye fortere. Men det tok tid før man nådde dit. Først måtte alle på kurs. De postmoderne boligbyggene på Grasholmen (1984) var de første bygningene som kontoret prosjekterte ved hjelp av DAK. Bygningene lå som gavlhus i tre- fire etasjer i tette rekker. Noen lå langs sjøen, med brygger og båter utenfor. I alle hus var det gjort stor bruk av glass, og alle hadde verandaer eller terrasser. Formen konnoterte sjøhus, mens verandaenes rekkverk formet som andreaskors, ga fasaden en mer sammensatt karakter, karakteristisk for postmodernismen.

Stavanger politikammer på Lagårdsveien 1996, innledet en ny fase i arkitektkontorets virksomhet.

Foto: BDA

Brandsberg-Dahls arkitektkontor gikk nå svært bra. Det var gode tider, oppgavene sto i kø. I 1987 var 14 arkitekter ansatt. Men brått ble det slutt. Ved årsskiftet 1986-1987 opplevde landet økonomisk sammenbrudd og børskrakk. Ingen ting ble bygget, arkitekter ble arbeidsledige. Brandsberg-Dahl måtte gå til permitteringer og oppsigelser. Plutselig var de bare fem.

De vanskelige tidene varte til begynnelsen av 90-tallet. Så snudde det, og det varte ikke så lenge før det igjen gikk så det suste. Neoliberalistisk økonomisk og politisk tenkning gjennomsyret samfunnet. Det kom ikke minst til syne i eiendomsbransjen. Brandsberg-Dahl kunne ta folkene sine tilbake, og de kunne ansette nye. En av de nye var Hans Jørgen Moe. Da han ble ansatt i 1994, hadde han nettopp avsluttet sin arkitektutdannelse ved NTH i Trondheim. For Brandsberg-Dahl ble han spydspissen i en ny æra.

Oppføringen av Stavanger politikammer (1996) på Lagårdsveien, er et resultat av nye tider i eiendomsbransjen. Politiet var ikke byggherre for eget hus. Westbroker Finans a/s gjorde den jobben, og eide huset. Hans Jørgen Moe ledet prosjekteringen.³⁰ Han behersket ArchiCAD. For kontoret ble dette en revolusjon. Programmene gjør det mulig å tegne bygningene som tredimensjonale modeller, og plantegninger, snitt, fasader, masseberegninger og lignende er knyttet til én virtuell modell. Når modellen forandres, forandres også alle tegninger og masseberegninger som er knyttet til modellen.

Med plasseringen av politikammeret ble et område, som til da hadde vært temmelig anonymt, trukket inn i byen. Den lange, smale tomten krevde en

langstrakt bygning mot Lagårdsveien, mens bygningens funksjon, som innebærer samfunnets fellesskap og kollektive erkjennelse, tilsa at den burde tre frem og være godt synlig fra sentrum. Kontoret valgte å legge en fem etasjers administrasjonsblokk i rød teglstein mot sentrum, og en tre etasjers hvitmalt blokk for polititekniske lokaler mot Lagårdsveien. Disse ble funksjonelt bundet sammen i vestibylen. Den høye teglsteinsblokken krones av et rombeformet tak, og har høyt klokketårn. Som en sentral institusjon i samfunnet hører politikammeret til våre viktigste fellesbygninger, og bør derfor markere seg i forhold til privatbebyggelse som boligblokker, forretningsgårder og kontorhus. Hovedinngangen mot Lagårdsveien er enkel og verdig. Høyt oppe på den hvite murveggen er riksvåpenet i rødt og gull plassert, mens det enkle ordet *Politi*, slås fast med store bokstaver over baldakinen. Hoveddørene fører oss inn i en lys og luftig vestibyle. Alle viktige publikumsfunksjoner er organisert rundt denne. Materialvalget med skifer, hvitmalt mur og koksgrå gallerier gir en rolig og sober atmosfære. Et tilbygg i forlengelse av lavblokken mot Lagårdsveien ble realisert 2008, med Alma Elisabeth Oftedal som arkitekt.³¹ Tilbygget er tilpasset rytmikken i politikammeret så vel som i nabobygningen brannstasjonen, samtidig som det arkitektoniske uttrykket er markant og selvstendig.

I 1997 sto nybygget for NRK på Ullandhaug ferdig. Huset, som i hovedsak rommer en rekke TV-, radio- og musikkstudioer samt redaksjonslokaler, er sammenbygget med det gamle, gedigne såkalte senderhuset, som ble oppført i 1914 for å huse Skandinavias første trådløse gnistsender. Arkitektene ønsket å fremheve det gamle steinhuset, oppført i hugget granitt med skifer på taket, og valgte derfor å legge hovedinngang, resepsjon og administrasjon her. Mens steinbygget er tungt og kompakt og har en lukket, uinntakelig karakter, er nybygget åpent og mer sammensatt, oppført i zink, betong og sibirsk lerketre. Vekslingen mellom tungt og lett gir en spennende karakter, mens alle deler er bundet sammen av gråtoner i tre og stein. Bygningens skrå linjer, i spenstig kontrast til rettlinjete volumer, er karakteristisk for den dekonstruktivistisk influerte arkitekturen vi finner mye av mot slutten av århundret. Rehabiliteringen av steinhuset er utført av Herman Nygård, mens Hans Jørgen Moe hadde ansvar for prosjekteringen av nybygget.³²

Da Fiskepirterminalen (2000), prosjektet av Alice Sturt sto ferdig,³³ fikk Stavanger havn et markant løft. Den elegante, lave, rektangulære bygningen henvender seg mot innseilingen og mot Stavanger sentrum. En glassvegg mot

NRKs nybygg på Ullandhaug sto ferdig 1997

Foto: Damian Heinisch

Nærbø kirke markerer seg som en reflektert, vakker form i jærlandskapet

Foto: Andrea Lumb

Tilbygget i Bergelandsgata 6 (2003) viser at betong kan være poetisk

Foto: Johannes Marburg

På motstående side:

Med Fiskepirterminalen 2000, fikk Stavanger havn et markant løft

Foto: Johannes Marburg

Romvirkningen i den store hallen er formidabel

Foto: Geir Egil Bergjord

Rica Forum Hotell 2001, smekkert og lekkert
Foto: Johannes Marburg

vest, i byggets fulle høyde, slipper inn lyset som flommer i den store hallen. Ikke bare fikk man her gode forhold for hurtigbåtene, men også for menneskene, med ekspedisjon, servering, oppbevaringsbokser med mer. Den totusen kvadratmeter store havnebygningen er ren og klar i formspråket, med logiske betong- og stålkonstruksjoner og reflektert materialbruk i sølvbeiset lerkpanel og glass. Fargevalget er gjennomført behersket. Bygningen hviler rett på bakken uten grunnmur. En smekker takslike krager godt ut over bygningen på alle sider. De kraftige søylene i betong som bærer konstruksjonen kommer snaut til syne i interiøret, men danner en lang kollonade utenfor glassveggen mot vest og bærer det store takutstikket mot nord. Romvirkningen er formidabel. Det skyldes ikke bare størrelsen i seg selv, men at arkitekten har forsterket den optiske virkningen ved å la veggene skrå en tanke innover slik at vi, når vi kommer inn hovedinngangen, får et omvendt perspektiv. Det skyldes også at lyset kommer inn fra fire sider, ikke bare fra de store glassveggene, men også fra skråvinduer i himlingen. Det som hever Fiskepirterminalen til en bygning ut over det ordinære er også en sjelden fin og presis detaljering i utførelsen.

Rica forum hotell (2001), tegnet av Gunnar Fossen³⁴ må også fremheves som en disiplinert, elegant bygning. Hotellet har 21 etasjer med til sammen 182 rom samt møterom og restauranter. Den ovale grunnflaten er ikke mer enn 341 kvm, så bygningen virker meget slank og elegant, samtidig som den ovale formen bidrar til å gjøre den spenstig. Hotellet har en gesimshøyde på seksti meter og en tjue meter høy konet, blank aluminiumsmast på taket. Som ett av tre elementer i et konferansesenter som ble åpnet i desember 2001, er hotellet blitt et landemerke i Tjensvoll bydel og samler visuelt det arkitektonisk temmelig rotete området. Innendørs er hotellet trivelig. Mange av hotellrommene har en spissvinklet, spenstig form og virker større enn antall kvadratmeter skulle tilsi. Fra de øverste rommene er utsikten formidabel. Høydepunktet i så måte er restauranten i 21. etasje. Utsikten herfra er vanvittig flott. Stavanger indremisjons storsal, IMI, (2001), som er prosjektert av Brandsberg-Dahl samtidig med hotellet, er en to-etasjes lavblokk med en grunnflate på opp mot 3000 kvm. Storsalen er et flott rom på 1260 kvm. Scenen alene er på 270 kvm. IMI-blokkens enorme volum er avtrappet og visuelt nedbrutt ved hjelp av varierte materialtyper i ulike farger, som grå metallplater i ulike nyanser, sort byggestein, betong og glass. (Det tredje elementet i konferansesenteret er Stavanger Forum, en eldre betongelementbygning.)

Kirkebygninger er en kjær oppgave for arkitektene. Den gir dem anledning til å være skapende kunstnere på en annen måte enn ved de fleste andre byggeoppdrag. Nærbø kirke (2003-2005), prosjektert av Gunnar Fossen,³⁵ ligger på en høyde markert av en kvadratisk plattform, med vidt utsyn mot jærlandskapet, havet og himmelen. Alteret mot øst er rammet inn av høye betongskiver som strekker seg mot himmelen. Lyset siver inn fra sprekkene mellom hvert element, som avtrappes ned mot inngangen. Kirkerommet fremstår som et skulpturelt rom, der Gunnar Torvunds tredelte altertavle bygger seg opp som en vakker klangbunn for rommets estetiske uttrykk. Et høyt klokketårn ved det laveste punktet på plattformen markerer omtenksomt kirkens hovedinngang. Kirkerommet kan utvides med to mindre saler etter behov. Hvitmalt betong, hvitmalt mur, skifer på gulvet og trespiler i taket skaper en lun, trygg atmosfære.

Offentlige bygninger er en viktig del av del av Brandsberg-Dahls virksomhet. En enkel bygning som ikke ruver blant kontorets prosjekter, men som bør fremheves på grunn av sin kvalitet, er tilbygget på det gamle politikammeret i Bergelandsgata fra 1962. Bygningen var overtatt av Skatteetaten, som trengte større kontorareal. Alice Sturt³⁶ løste oppgaven ved å legge en ny fløy som en selvstendig bygning langs Brødregata i rett vinkel på den gamle. I møtepunktet ble fløyen trukket noe tilbake i forhold til eksisterende bygg, og et inntrukket glassparti ga forbindelse mellom bygningene. Det enkle tilbygget (2003) er forbilledlig komponert som et ekko av den gamle bygningen. Byggets karakter er vennlig, og hever den arkitektoniske kvaliteten på bygningsskomplekset som helhet.

Skatteetatens hus (2005-2007) og Statens hus (2008-2010), begge med sentral beliggenhet på Lagårdsveien er nyere, offentlige bygninger. Byggene har svært ulik karakter. Det ene rettlinjert og skjematisk, det andre avrundet og glidende. Byggene bidrar til å gi Lagårdsveien en ny, urban karakter.

Næringsbygg på Forus

I senere år har prosjektering av næringsbygg vært en særlig viktig del av Brandsberg-Dahls virksomhet. Ikke minst har næringsbygningene på Forus stått i fokus. I Vestre Svanholmen, eller Brandsberg-Dahlgaten som noen spøkefullt omtaler den, avløser det ene enorme bygget det andre. Arkitektonisk er Forus et problematisk område. Ingen synes å ha fastlagt hva

Den storslagne glassfasaden i Vassbotnen 23 bidrar også til å gjøre bygningen energieffektiv
Foto: Johannes Marburg

dette området egentlig skal være. I utgangspunktet var målet for politikerne i Sandnes, Sola og Stavanger å samarbeide om å utnytte dette felles området, og i 1968 ble Forus Tomteselskap etablert. I 1972 endret selskapet navn til Forus Industritomteselskap, for så i 2000 å kalle seg Forus Næringspark. Alle navneforandringene forteller at det ikke har vært lett å utvikle området, men frem til nå har man arbeidet med å tilrettelegge arealer for næringsvirksomhet. I dag er rundt tusen virksomheter av ulike karakterer etablert. Her er rene industribedrifter og lagerhaller, men her er også forretninger og kontorer. De siste har stor publikumsgjennomstrømning. De enkelte bygningene ligger spredt, ofte omgitt av store, grønne plener. Det er bestemt at ingen virksomheter skal ha hovedinngang mot hovedtrafikkårene, så tilkomsten kan være problematisk. Nå snakker politikerne om å urbanisere Forus. Folk bør

kunne bo her også. Det er bra å bo nær arbeidsstedet hevdes det. Andre tror dette er fryktelig feil. Forus kan aldri bli et godt boligområde. Forus må være et område for kontor- og næringsbygg. Usikkerheten gjør det ikke lett for arkitektene. Brandsberg-Dahl har til nå prosjektert ni bygninger her, de fleste kontorbygninger. Vi skal se nærmere på to av dem: kontorbygg for Statoil, Vassbotnen 23 (2007-2008) og kontorbygg for Aibel, Forusbeen (2005-2006). Seabrokers AS har vært byggherre for begge.

Det luftige atriet er sentrum i bygningen
Foto: Johannes Marburg

Vassbotnen 23, med sin langstrakte, monumentale glassfasade gjør et storslaget men samtidig elegant inntrykk. Bygningen består av to identiske glassbygg, sammenkoblet av et 1300 kvm stort glassoverdekket atrium. På kortsidene rammes dette inn av to nesten identiske, fem etasjes hvite betong-elementbygninger, den ene oppført 1999, den andre 2005. Disse har cellekontorer, mens de nye glassbyggene har kontorlandskap, fullstendig uten vegger. Som helhet rommer komplekset 1760 arbeidsplasser. Atriet med kantine er samlingspunkt. Bygningen utmerker seg ved sin verdige, vennlige arkitektur. Uttrykket skyldes i stor grad den lange, rolige, glassfasaden med serielle innslag av røde glassplater. Disse bidrar sterkt til å gi et varmt lys inne, selv om det er gråvær ute. Bygningen utmerker seg også ved å være særlig energieffektiv. Hans Jørgen Moe,³⁷ som har vært prosjektleder, har

spesialkompetanse på energieffektivisering. Glassbyggene er oppført som en tradisjonell søyle/dekke- konstruksjon. Fasaden er dobbel, med enkeltglass ytterst og et hulrom på 70 cm som er åpent mellom etasjene. Innerst er det faste 3,10 m høye vinduer med isolerglass. Avkastluft fra ventilasjonsanlegget blir blåst inn i mellomrommet og sikrer god ventilering og temperatur. På vindfulle dager kan hulrommet stenges og bli soloppvarmet. Etter arbeidstid lukkes den doble fasaden og persienerer glir ned for å redusere varmetap. Interiøret er lyst og trivelig. Taket over atriet er vakkert komponert, med 50 % tette partier og 50 % lysinnslipp. En enorm lysellipse gir den store "piazzaen" godt lys på mørke vinterdager.³⁸

Aibels seks etasjers kontorbygg (2006), med DI Wilhelm Eder som prosjektleder,³⁹ er også bygget omkring et glassoverdekket atrium. I første etasje er fellesfunksjoner som kantine, undervisnings- og møterom, mens de fem øvrige etasjer er kontorer, i hovedsak kontorlandskap. Her er til sammen arbeidsplass for 1250 personer. Også denne bygningen er svært energi-effektiv, blant annet på grunn av innvendig atrium med minimalt yttervegg-areal. Bygningskroppen er elegant utformet med avrundete hjørner. Hjørnet der hovedinngangen ligger, hviler på en kompakt, kraftig, lav betongpillar, mens hjørnet på bygningens tak her er rettvinklet og trukket tilbake slik at det er blitt plass til en avrundet takterrasse. Fasaden er bygget opp av parallelle aluminiums- og glassbånd. Noen steder går aluminiumsbåndet på bakkenivå, og skaper en følelse av at bygningen er trygt festet til jorden. På veggflaten er aluminiumsbåndet noen steder brutt. Dette skaper en større vindusflate som bidrar til å gi fasaden liv og spenning. Mellomrommet er også brukt til plassering av selskapets navn. Dette blir et dekorativt trekk i fasaden, og får samme funksjon som ornamentikken hadde i historistisk arkitektur.

Hus vi kan bo i

Brandsberg-Dahls arkitekter har i alle år prosjektert mange boligbygg. Kontoret har også ansvar for en stor del av den senere tids urbane boligblokker, som Straen terrasse i Øvre Strandgate (2000-2001), Verven 2 (2002-2004), Bjergsted Park på Løkkeveien (2004-2006), Store Blå på Strømsteinen (2004-2006), Hinna Brygge I, II og III (2005-2007), Eiganesveien 181 (2005-2008), Eiganeshagen i Steingata (2008-2009) og Waldemars Park på Stokkaveien (2009-2010).

Aibelbygningens modernistiske, stramme fasade er kledd med bånd i glass og aluminium
Foto: Johannes Marburg

Straen terrasse er preget av klassisk modernisme
Foto: BDA

Fire ulike prosjekter kan representere bredden i Brandsberg-Dahls blokkbebyggelse. Straen terrasse, arkitekt Hans Jørgen Moe,⁴⁰ består av tre blokker fra 4 til 7 etasjer med til sammen 85 leiligheter mellom 50 og 250 kvm. Alle er av høy standard, mange med formidabel utsikt mot fjorden og fjellene. I volum og formspråk er det lagt stor vekt på å gi blokkene en klassisk modernistisk, urban utforming, samtidig som byggene skal harmonere med den historiske småskalabebyggelsen i Gamle Stavanger der hvitmalt trehus med røde tegltak dominerer. På Straen terrasse er derfor fasadekledningen bygget opp i sprang, med veksling mellom partier i rød tegl og hvit tegl, og vekslende inntrukket og utenpåhengte verandaer. Penthouseleilighetene i glass og patinert sink er avrundet og godt inntrukket slik at det er plass til store takterrasser.

Verven 2, arkitekt Åse Kari Kvalvik,⁴¹ er et hvitmalt, om- og påbygget gammelt kontor- og fabrikkbygg som har tilhørt Chr. Bjelland. Her har Brandsberg-Dahls arkitekter fått plass til 150 leiligheter som varierer i størrelse fra ca. 20 til ca. 40 kvm. Det gamle bygget er i tre etasjer, stramt inndelt i en markant rasterfasade. Arkitektene har ivaretatt og forsterket dette strukturelt klare uttrykket gjennom et påbygg i fjerde etasje, utformet som bokser i samme modul som rasterkonstruksjonen. Det gamle bygget er i betong og har fått påsatte balkonger i frostet glass, mens påbygget er i sink. Bygningen får slik et sterkt preg av modernitet, samtidig som fasaden gjør bygningshistorikken tydelig. Leilighetene har god takhøyde og gode lys- og utsiktsforhold. Alle har hems, med en takhøyde på 1,90 m., som dermed ikke teller med i utnyttelsesgraden samtidig som den gjør leilighetene trivelig annerledes enn gjennomsnittet.

Store Blå, arkitekt Margit Opheim,⁴² er tre boligblokker, to på ni og en på elleve etasjer, som ligger ytterst ved sjøkanten med en promenade på utsiden. Navnet knytter an til "Den blå promenade", Stavangers sammenhengende gangpromenade langs sentrums sjølinje og pulserende havnearealer fra Badedammen til Bjergsted. En høy mur, som skjuler parkeringsarealet innenfor turveien, er utsmykket med en sildestim i keramikk, laget av elever fra Storhaug skole. I to av blokkene er leiligheter for Hetland boligbyggelag, mens den tredje er ungdomsleiligheter og studenthybler for Studentsamskipnaden. Store Blå ble oppført som gode, billige leiligheter i ulike størrelser for folk flest. Fasadene er i mørkegrå betongelementer, med store glassfelt og utenpåhengte verandaer på kortsidene mot

I Verven 2 er et gammelt bygg blitt trendy leiligheter
Foto: Johannes Marburg

Store Blå, gode leiligheter for folk flest i trivelige
omgivelser
Foto: Johannes Marburg

sjøen og mot byen. Her er praktfull utsikt. Mellom blokkene er grønne plener og krumme gangveier, og solen slipper godt til.

Eiganeshagen, arkitekt Martin Moe,⁴³ er to urbane villaer på fire etasjer, som til sammen rommer 23 leiligheter av høy standard. Noen leiligheter er slått sammen, så størrelsen varierer fra 50 til 206 kvm. 80 % av dem tilfredsstiller kravene til universell utforming, altså tilgjengelighet for alle. Her er også lagt

stor vekt på energieffektivitet. De to bygningene er basert på betongkonstruksjon og betongdekk, kledd med trepanel. Den ene er hvitmalt den andre blå. Fargene tiltrekker seg positiv oppmerksomhet, liksom husenes avrundete, vennlige former. Alle leilighetene har terrasse og er lyse og luftige. Det er parkering under bakken. Så vel formspråk som farge- og materialbruk er tilpasset atmosfæren i villastrøket de ligger. Slik bidrar Eiganeshagens siviliserte, vennlige arkitektur også til å aksentuere nabobebyggelsens kvaliteter.

Eiganeshagen, urbane villaer med mange leiligheter
Foto: BDA

Et siste hus vi kan bo i er Choice Hotell på Løkkeveien, som sto ferdig 2011 med Two Seasons Hotel som byggherre. Hans Jørgen Moe var arkitekt.⁴⁴ Oppgaven var basert på utbyggerkonkurranse, der Brandsberg-Dahl Arkitekter vant i samarbeid med det danske arkitektkontoret JDS Architects. Beliggenheten innenfor bevaringsområdet i et gammelt trehusstrøk, gjorde prosjektet særlig utfordrende.⁴⁵ Byantikvaren var i utgangspunktet sterkt kritisk til prosjektet, for flere verneverdige hus måtte rives for at hotellet skulle få plass. Mange mente også at formspråket brøt med retningslinjene for trehusbyen, der det heter at tilbygg og nybygg gjerne kan gis en moderne utforming, men at det skal tilpasses eksisterende bebyggelse og underordnes denne. Under sterk tvil ga politikerne likevel dispensasjon, bl.a. fordi bygningen skulle kles med lerketre og ha grønt tak. De insisterte også på at det måtte være liggende panel, som kunne minne om tradisjonelt vestlandspanel, til tross for at arkitektene mente det burde være stående. Da utbyggerne etter hvert ble bekymret for at trefasaden ville være svært problematisk å vedlikeholde, og søkte om fasadeforandring til moderne aluminiumsplater med fargespill i grønt og blått, ble det enda mer bråk. "Vi føler oss lurte", sa de sjokkerte politikerne.⁴⁶ Debatten gikk høyt innenfor dette kulturvernpolitiske minefeltet og bedre ble det ikke da stillasene ble fjernet og man

Med Choice Hotell (2011) ble Løkkeveien urbanisert
Foto: BDA

oppdaget at bygningen riktignok var kledd med lerketre, men at arkitektene hadde sløffet alle geriktene som opprinnelig var på tegningen. Men hotellet ble tilslutt bra likevel. Det heller fra seks til fire etasjer, med et åpent atrium i midten. Taket skråner i organiske fall og korresponderer med høyden på nabobyggene. Formspråket representerte noe helt nytt i sentrumsbebyggelsen. Nytt i urban sammenheng var også at taket var tekket med miljøvennlig sedum. Hotellets 196 gjesterom vender fortrinnsvis ut mot gaten.

Kontorets lokalene i Kannigården. I forgrunnen Per Christian Omvik og Børge Brandsberg-Dahl
Foto: BDA

Inntrukket mot Løkkeveien har første etasje ekstra høyde for å tilpasse seg omgivelsene. Her er inngangsarealer og en trivelig restaurant samt andre åpne publikumsarealer. Hotellet bidrar i høy grad til å urbanisere området.

I jubileumsåret har Brandsberg-Dahls arkitekter 17 ansatte, hvorav 15 arkitekter. Fem nasjonaliteter er representert. I 2001 overlot Børge Brandsberg-Dahl ledelsen til Hans Jørgen Moe, som etter noen år ønsket seg tilbake til mer faglig arbeid og mindre ledelse. Per Christian Omvik overtok som daglig leder i 2009. Siden 2005 har kontoret holdt til i den vakre Kannigården som for 75 år siden ble tegnet av kontorets grunnlegger.

Litteratur:

Bergsgard, Unnleiv: Stavangers bebyggelse 1945 - 65, Stavanger Museum Årbok 2005, Stavanger 2007

Brandsberg-Dahls arkitekter: Prosjektkatalog, u.å.

Johnsen, Espen (red.): Brytningen i Norsk arkitektur 1945-65, Nasjonalmuseet 2011

Lorenz, Ulrike: Thilo Schoder. Ein Architekt im Spannungsfeld der Moderne. Jena 2001

Lorentzen, R.A.: J.F. Marnburg a.s. 1877-1952. Stavanger u.å. (1952)

Nilsen, Nina Stokset og Frank Falk (red.): Thilo Schoder, tysk arkitekt i Norge 1932-1979. Sørlandets kunstmuseum 2002

Sørby, Hild og Mette Paavola: Sandnearkitektur, Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke, Bergen 2011

Sørby, Hild: Funksjonalistisk arkitektur i Stavanger, Stavanger Museum Årbok 2001

Andre kilder:

Tegninger, dokumenter og avisutklipp fra arkivet til Brandsberg- Dahls arkitekter

Tegninger og dokumenter i Bygningsarkivet, Stavanger kommune.

Samtaler med arkitekter på Brandsberg-Dahls kontor.

Samtaler med beboere.

Noter

- [1] Sammen med Gustav Helland
- [2] I Flekkefjord var det ikke gymnas. Det vanlige frem til begynnelsen av 1930-årene var at ungdom derfra tok artium på katedralskolen i Stavanger fremfor å dra til Kristiansand.
- [3] Vitnemål fra skolens leder, Regierungskommissar Dr.Ing. Böse 24.07.1935
- [4] Nilsen og Falch (red.): s.35
- [5] Sverre var i mange år med i en kameratklubb som kalte seg Klubb- 8. Brukskunst var fellesnevneren. De syv andre medlemmene var Georg Backer Berg, Jørgen Berner, Ragnar Grimsrud, Ingvar Molaug, Harald Riis, Fridtjof Roaldsø og Åge Storstein.
- [6] Lorenz s.28
- [7] Nilsen og Falch (red.): s.35
- [8] Christianes far var Wagnerspesialist, musikkritiker og dr.philos. Han rømte til Sveits der han var født, da Hitler ønsket hans assistanse. Moren, Ragnhild Axelsen fra Flekkefjord, traff sin mann da hun som ung ble sendt til Heidelberg for å lære tysk språk og bli kjent med tysk kultur. Christiane traff Sverre da hun var på årlige sommerbesøk hos sine besteforeldre i Flekkefjord.
- [9] Lorentzen s.26
- [10] Intervju med Sigvart Marnburg 22.01.12
- [11] Stavanger Aftenblad 19.11.1938
- [12] Familien har tatt vare på det utsøkte skrivebordet og noen av de andre møblene.
- [13] Denne etasjen var full av releer for telefontrafikken, og hadde derfor mindre behov for vinduer.
- [14] Sverre Brandsberg-Dahl var da også senere i alle år arkitekt for Televerkets utbygging i distriktet.
- [15] Flekkefjord kino, prosjektert av Brandsberg-Dahl på 1950-tallet, har en kinosal i lignende form.
- [16] Noen karakteristiske Brandsberg-Dahl-streker på en fasadetegning fører også mot ham som arkitekt.
- [17] Teglstienen er nå overmalt i lys grått. Andre kommunale boligblokker i Sandnes tegnet av Brandsberg-Dahl er Kanalgata 8 (1949) og Grinigata 7-10 (1952)
- [18] Loven som påla alle norske barn skolegang i 9 år ble vedtatt 1969.
- [19] Stavanger Aftenblad 07.02.64
- [20] Haugesunds Avis 17.03.67
- [21] Bygningen er senere påbygget.
- [22] I mars 1956 presenterte reguleringsjefen "Forslag til revisjon av byplanen for Stavanger sentrum" den såkalte "oppmykingsplanen". Bergsgard: s.104
- [23] Stavangeren 02.12.58
- [24] Torgterrassen har i ettertid blitt kritisert fordi bygningen tar for mye oppmerksomhet og kommer i konflikt med Domkirken. Den lyse fargen bygningen har nå demper virkningen, men har samtidig ødelagt byggets opprinnelige, tidstypiske karakter. Bindeleddet mot Sparekassen, som var nennsomt utformet i samarbeid med Sparekassens arkitekter, er senere totalt ødelagt.
- [25] Stavanger Aftenblad 01.06.1973

- [26] Ibid.
- [27] Se for eksempel boken Verd å se i Rogaland, Stavanger 1975
- [28] P.g.a. brannkrav ble løsningen først mulig da én eier overtok det hele.
- [29] Citydächer Aktionsgemeinschaft Glas im Bau, u.å.
- [30] Arkitektteam: Hans Jørgen Moe, Børge Brandsberg-Dahl, Herman Nygård og Kari Thorsen
- [31] Arkitektteam: Alma Elisabeth Oftedal, Hans Jørgen Moe, Staale Malde, Kari Thorsen.
- [32] Arkitektteam: Hans Jørgen Moe, Børge Brandsberg-dahl, Staale Malde, Kari Thorsen
- [33] Arkitektteam: Alice Sturt, Staale Malde, Tor Grimstvedt, Kari Thorsen.
- [34] Arkitektteam: Gunnar Fossen, Hans Jørgen Moe, Alice Sturt
- [35] Arkitektteam: Gunnar Fossen, Hans Jørgen Moe, Børge Brandsberg-Dahl.
- [36] Arkitektteam: Alice M. Sturt, Margit Opheim og Børge Brandsberg-Dahl.
- [37] Arkitektteam: Staale Malde, Margit Opheim, Sascha Klein
- [38] Faktaopplysningene er hentet fra arkitektens presentasjonsmateriale.
- [39] Arkitektteam: Wilhelm Eder, Margit Opheim, Hans Jørgen Moe, Stefan Toma, Gro Tansø og Børge Brandsberg-Dahl.
- [40] Arkitektteam: Hans Jørgen Moe, Per Christian Omvik, Hans Nygård, Kari Thorsen, Hans Olav Hansen
- [41] Arkitektteam: Åse Kari Kvalvik, Staale Malde, Hans Jørgen Moe.
- [42] Arkitektteam: Margit Opheim, Hans Jørgen Moe, Staale Malde.
- [43] Arkitektteam: Martin Moe, Gunnar Fossen, Staale Malde og Anne M. Worsøe
- [44] Arkitektteam: Fra BDA Margit Opheim og Stefan Thoma, fra JDS Julien de Smedt, Barbara Wolff og Andrew Griffin
- [45] At det allerede lå et kommunalt, underjordisk parkeringsanlegg her, var også et problem.
- [46] Stavanger Aftenblad 07.01.2010

Foto

BDA: Brandsberg-Dahls Arkitekter

HS: Hild Sørby

PD: Ptter Dimmen

SUMMARY

The Brandsberg-Dahl firm of architects will be 75 years old in 2012. As Stavanger's oldest architects' office it has been closely involved with shaping the city's urban development. The firm was founded in 1937 by Sverre Brandsberg-Dahl, who trained at Thüringen's Technical School in Gotha, Germany. His sister, the opera singer Bergljot Schoder-Dahl, was married to the great German architect Thilo Schoder, who had his office in Gera. Brandsberg-Dahl was strongly influenced by Thilo Schoder, who had trained under Henry van der Velde at the Grossherzoglich-Sächsische Kunstgewerbeschule Weimar.

After finishing his training in 1935, Sverre Brandsberg-Dahl settled in Stavanger where there were greater work opportunities than in his hometown of Flekkefjord. His first major commission was the Marnburg department store at Østervåg 7, which to all appearances was designed in close cooperation with his brother-in-law. This modernist building has distinct art deco elements.

Following this, Brandsberg-Dahl worked on several major commissions as assistant to Stavanger's well established architect Gustav Helland (1879-1958). The Telephone Exchange Building (Telefonforretningsbygningen) at Kannikgata 17 (1938) and the Town Hall Theatre (Rådhus-teateret) in Sandnes (1941) are good examples of this period, characterised by the language of functionalism with elegant art deco elements.

Following the war's complete prohibition of house building there was a great need for all types of buildings, not least housing and schools. Brandsberg-Dahl drew communal tower blocks as large detached homes. All were executed in a modernist manner and adapted to suit the terrain. In the 1950s the modernist expression was tempered with more nationalist references. School buildings would be-

come a mainstay of the architect firm's activities. Twenty-six secondary schools and combined schools, plus about 50 primary schools were planned. The firm also began to specialise in health and community building projects. The young, newly trained Børge Brandsberg-Dahl was at the forefront of this field.

The firm has always worked with urban projects, and the number of these intensified after Stavanger became the centre for North Sea oil exploration in 1970. The economy was good, the city centre was renewed, and there was a huge need for housing, offices and commercial buildings.

Amongst the firm's most significant commissions were Breitorget (1985), Stavanger Police Station (1996), the ferry terminal at Fiskepiren (2000), Rica Forum Hotel (2001), and Choice Hotel (2011). Architecturally, the commissions are quite different, but all represent characteristic expressions of post modern and late modern architecture.

In recent years industrial buildings at Forus have become an important part of the firm's activities. Amongst the nine buildings the firm has so far planned, Statoil's office building at Vassbotnen 23 is particularly noteworthy. Not only does this enormous building incorporate two older buildings in an architecturally seamless and elegant fashion - but the building is also distinguished by being particularly energy effective.